

فهرست

پایه دهم

درسنامه

پاسخنامه

تست

۱۶۸	۱۲۸	۸	درس اول: تاریخ و تاریخ‌نگاری
۱۷۰	۱۲۸	۱۱	درس دوم: تاریخ؛ زمان و مکان
۱۷۱	۱۲۸	۱۲	درس سوم: باستان‌شناسی؛ در جست‌وجوی میراث فرهنگی
۱۷۲	۱۲۸	۱۴	درس چهارم: پیدایش تمدن؛ بین‌النهرین و مصر
۱۷۵	۱۳۹	۱۸	درس پنجم: هند و چین
۱۷۷	۱۴۰	۲۰	درس ششم: یونان و روم
۱۸۰	۱۴۱	۲۳	درس هفتم: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور
۱۸۱	۱۴۱	۲۵	درس هشتم: سپیده‌دم تمدن ایرانی
۱۸۳	۱۴۲	۲۸	درس نهم: ورود آریایی‌ها تا پایان هخامنشیان
۱۸۵	۱۴۲	۳۱	درس دهم: اشکانیان و ساسانیان
۱۸۸	۱۴۲	۳۵	درس یازدهم: آیین‌کشورداری
۱۹۰	۱۴۴	۳۸	درس دوازدهم: جامعه و خانواده
۱۹۲	۱۴۵	۴۱	درس سیزدهم: اقتصاد و معیشت
۱۹۵	۱۴۵	۴۴	درس چهاردهم: دین و اعتقادات
۱۹۷	۱۴۶	۴۶	درس پانزدهم: زبان و آموزش
۱۹۹	۱۴۶	۴۹	درس شانزدهم: هنر و معماری

پایه یازدهم

درسنامه

پاسخنامه

تست

۲۰۱	۱۴۷	۵۱	درس اول: منابع پژوهش در تاریخ اسلام و ایران دوران اسلامی
۲۰۳	۱۴۷	۵۲	درس دوم: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و سنجش اعتبارشواهد و مدارک
۲۰۴	۱۴۷	۵۴	درس سوم: اسلام در مکه
۲۰۷	۱۴۸	۵۵	درس چهارم: امت و حکومت نبوی در مدینه

۲۱۰	۱۴۸	۵۸	درس پنجم: تثبیت و گسترش اسلام در دوران خلفای نخستین
۲۱۲	۱۴۸	۶۰	درس ششم: امویان بر مستند قدرت
۲۱۵	۱۴۹	۶۳	درس هفتم: جهان اسلام در عصر خلافت عباسی
۲۱۸	۱۵۰	۶۶	درس هشتم: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ظهور تمدن ایرانی-اسلامی
۲۲۱	۱۵۰	۶۸	درس نهم: ظهور و گسترش تمدن ایرانی-اسلامی
۲۲۳	۱۵۱	۷۱	درس دهم: ایران در دوران غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی
۲۲۷	۱۵۲	۷۴	درس یازدهم: حکومت، جامعه و اقتصاد در عصر مغول- تیموری
۲۲۹	۱۵۳	۷۷	درس دوازدهم: فرهنگ و هنر در عصر مغول- تیموری
۲۳۱	۱۵۳	۷۹	درس سیزدهم: تحولات سیاسی و اقتصادی ایران در دوره صفوی
۲۳۴	۱۵۴	۸۲	درس چهاردهم: فرهنگ و تمدن در عصر صفوی
۲۳۶	۱۵۵	۸۵	درس پانزدهم: قرون وسطا
۲۳۹	۱۵۵	۸۸	درس شانزدهم: رنسانس و عصر جدید

پایه دوازدهم

درسنامه

پاسخنامه

تست

۲۴۲	۱۵۷	۹۱	درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر
۲۴۵	۱۵۷	۹۳	درس دوم: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر
۲۴۹	۱۵۸	۹۷	درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان ...)
۲۵۳	۱۵۹	۱۰۰	درس چهارم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عصر قاجار
۲۵۵	۱۵۹	۱۰۲	درس پنجم: نهضت مشروطه ایران
۲۶۰	۱۶۱	۱۰۸	درس ششم: جنگ جهانی اول و ایران
۲۶۴	۱۶۲	۱۱۱	درس هفتم: ایران در دوره حکومت رضاشاه
۲۶۶	۱۶۳	۱۱۴	درس هشتم: جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن
۲۷۰	۱۶۴	۱۱۸	درس نهم: نهضت ملی‌شدن صنعت نفت ایران
۲۷۳	۱۶۴	۱۲۱	درس دهم: انقلاب اسلامی
۲۷۶	۱۶۵	۱۲۵	درس یازدهم: استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی
۲۷۸	۱۶۶	۱۲۸	درس دوازدهم: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس
۲۸۱			تصاویر
۱۳۱			پاسخ‌نامه کلیدی

جانشینی رسول خدا و شکل گیری خلافت

- ۷۳۳- در «سقیفه بنی ساعده»، عمر بن خطاب، ابو عبیده جراح و گروهی از انصار با چه کسی به عنوان خلیفه و جانشین پیامبر (ص) بیعت کردند؟
 (۱) ابوبکر بن ابی قحفه (۲) عمر بن خطاب (۳) عثمان بن عفان (۴) امام علی (ع)
- ۷۳۴- کدام خلیفه راشد، شماری از افراد خاندان اموی را بر سر کار آورد و دست آنان را در اداره امور خلافت باز گذاشت؟
 (۱) عثمان (۲) ابوبکر (۳) معاویه (۴) عمر
- ۷۳۵- در دوران کدام یک از خلفای راشدین، بذل و بخشش های فراوانی از بیت المال به خاندان بنی امیه صورت گرفت؟
 (۱) ابوبکر (۲) عمر (۳) عثمان (۴) معاویه
- ۷۳۶- پس از رحلت پیامبر (ص) و آغاز خلافت ابوبکر بن ابی قحفه، سه گروه با حکومت وی به مخالفت پرداختند: کدام گزینه، به این مخالفان اشاره ندارد؟
 (۱) پیامبران دروغین (۲) حامیان حضرت علی (ع)
 (۳) سران قبایل قریش (۴) تازه مسلمانان نآشنا با تعالیم اسلامی
- ۷۳۷- ماجرای «مباهله»، میان رسول خدا (ص) و کدام گروه به وقوع پیوست؟
 (۱) یهودیان یثرب (۲) مسیحیان نجران (۳) مشرکان مکه (۴) منافقان مدینه
- ۷۳۸- هنگامی که مردم از مناطق مختلف مانند کوفه، بصره و مصر برای رساندن صدای اعتراض خویش به گوش عثمان، به مدینه آمدند، چه کسی میان مردم و خلیفه میانجیگری کرد؟
 (۱) حضرت علی (ع) (۲) حکیم بن ابی العاص
 (۳) سعد بن ابی وقاص (۴) عبدالرحمان بن عوف
- ۷۳۹- کدام یک از بزرگان قریش، به دلیل مخالفت امام علی (ع) با تقاضایشان برای به دست گرفتن حکومت برخی شهرها، بیعت خود را با آن حضرت شکستند و جنگ جمل را به راه انداختند؟
 (۱) زبیر و سعد بن ابی وقاص (۲) سعد بن ابی وقاص و معاویه
 (۳) معاویه و طلحه (۴) طلحه و زبیر
- ۷۴۰- پیامد توزیع ثروت سرزمین های فتح شده به عنوان عطا یا میان مسلمانان، در زمان خلیفه دوم، چه بود؟
 (۱) توسعه مساوات اسلامی (۲) تشویق ثروت اندوزی
 (۳) جلوگیری از تجمل گرایی (۴) تداوم سیره پیامبر (ص)
- ۷۴۱- جنگ هایی که مال اندوزان و رفاه طلبان در زمان خلافت امام علی (ع) بر جامعه اسلامی تحمیل کردند باعث ایجاد رقابت های طولانی مدت میان کدام سرزمین ها شد؟
 (۱) فلسطین و عراق (۲) عراق و شام (۳) شام و طائف (۴) طائف و کوفه
- ۷۴۲- سیاست های کدام خلیفه راشد، علاوه بر ایجاد نارضایتی میان مسلمانان، باعث تشدید اختلافات و اوج گرفتن مجدد تعصبات قبیله ای شد؟
 (۱) ابوبکر بن ابی قحفه (۲) معاویه بن ابی سفیان (۳) عمر بن خطاب (۴) عثمان بن عفان
- ۷۴۳- عثمان چگونه به خلافت انتخاب شد؟
 (۱) به موجب وصیتنامه مکتوب خلیفه پیشین (۲) پس از رایزنی اعضای یک شورای شش نفره
 (۳) با تصمیم اکثریت گروهی از صحابه و انصار (۴) بیعت مردم شهرهای مدینه، کوفه و بصره با وی
- ۷۴۴- بهانه معاویه (پسر ابوسفیان) برای سرکشی علیه حضرت علی (ع) چه بود؟
 (۱) خون خواهی عثمان (۲) به دست گرفتن حکومت بعضی شهرها
 (۳) انتقال مرکز خلافت از مدینه به کوفه (۴) عدم وساطت علی (ع) میان معترضان و خلیفه سوم
- ۷۴۵- خلیفه سوم، تحت تأثیر کدام یک از مشاوران خود، انتقادکنندگانی مانند عمار یاسر و ابوذر غفاری را تبعید نمود؟
 (۱) معاویه بن ابی سفیان (۲) مروان بن حکم (۳) عمرو بن عاص (۴) عمر بن ابی سلمه

(کانون فرهنگی آموزش ۹۹)

(کانون فرهنگی آموزش ۹۹)

۷۴۶- کدام گزینه از مسائل متعددی که جامعه اسلامی در دوره خلفای نخستین با آن‌ها روبه‌رو شد، نیست؟

- (۱) جانشینی پیامبر
(۲) تداوم دسیسه‌گری‌های یهودیان علیه مسلمانان
(۳) اداره حکومت و تثبیت اسلام در شبه‌جزیره عربستان
(۴) فتوحات مسلمانان در خارج از شبه‌جزیره عربستان

۷۴۷- کدام خلیفه، به دست غلامی به نام فیروز نهاوندی ملقب به ابولؤلؤ، مجروح شد و در اثر شدت جراحت از دنیا رفت؟

- (۱) عثمان بن عفان
(۲) ابوبکر بن ابی قحافه
(۳) معاویه بن ابی سفیان
(۴) عمر بن خطاب

۷۴۸- عثمان پس از رسیدن به خلافت، کدامیک از کسانی را که پیامبر (ص) به طائف تبعید کرده بود، به مدینه بازگرداند؟

- (۱) عمر بن ابی سلمه
(۲) عبدالرحمان بن عوف
(۳) حکم بن ابی العاص
(۴) سعد بن ابی وقاص

۷۴۹- کدامیک از وقایع زندگی امام علی (ع) پیش از رسیدن ایشان به خلافت روی داده است؟

- (۱) نبرد با فلسطین در جنگ صفین
(۲) نبرد با خوارج در جنگ نهروان
(۳) دلاوری‌های بی‌همتا در جنگ خیبر
(۴) شکست پیمان‌شکنان در جنگ جمل

(الاسلام طارح ۹۸)

۷۵۰- یکی از اقدامات مهم امام علی (ع) پس از رسیدن به خلافت، برای بازداشتن مخالفان از سرکشی و جنگ داخلی بین مسلمانان، کدام بود؟

- (۱) مرکز خلافت را از مدینه به کوفه منتقل کرد.
(۲) ملع ثروت اندوزی و تجمل‌گرایی اشراف و بزرگان قریش شد.
(۳) از تعصبات مجدد قبیله‌ای و طایفه‌ای در درون جامعه اسلامی جلوگیری کرد.
(۴) درآمدهای فراوان سرزمین‌های فتح‌شده را بر پایه مساوات اسلامی بین مسلمانان توزیع نمود.

(کانون فرهنگی آموزش ۹۸)

۷۵۱- جنگ‌های رده در زمان کدام خلیفه، با مردان پیامبران دروغین و دیگر معترضان صورت گرفت و نتیجه این جنگ‌ها چه بود؟

- (۱) ابوبکر - فروتنان شورش‌ها و نافرمانی‌ها، شکست مردان و پیامبران دروغین
(۲) عمر - بستن قرارداد صلح و گرفتن جزیه از آنان
(۳) عثمان - تسلیم شهرها و پرداختن زکات
(۴) علی (ع) - بازداشتن مخالفان از سرکشی و جلوگیری از جنگ‌ها و آشوبگری‌های جدید

۷۵۲- کدام گزینه، به واقعه «یوم‌الانذار»، به عنوان یکی از وقایع مهم دوران زندگی حضرت علی (ع)، اشاره دارد؟

- (۱) معرفی به عنوان برادر و وصی پیامبر (ص)
(۲) منصوب‌شدن به امامت و جانشینی پیامبر (ص)
(۳) خوابیدن در بستر پیامبر (ص)
(۴) عزیمت به مکه برای ابلاغ سوره بقره به دستور پیامبر (ص)

فتوحات مسلمانان و گسترش اسلام

۷۵۳- کدام شهر در شمال مصر، یکی از مراکز مهم نیروی دریایی امپراتوری روم شرقی به شمار می‌رفت؟

- (۱) سلوکیه
(۲) ایتاکیه
(۳) قسطنطنیه
(۴) اسکندریه

(کانون فرهنگی آموزش ۹۸)

۷۵۴- فرماندهی سپاه اعراب مسلمان در حمله به مصر را چه کسی بر عهده گرفت؟

- (۱) طلحه
(۲) زبیر
(۳) عمروعلی
(۴) عبیدالله بن زید

۷۵۵- در دوران خلفای نخستین، لشکرکشی اعراب مسلمان به سرزمین‌های مجاور شبه‌جزیره عربستان، در کدام بازه زمانی، بدون وقفه ادامه داشت؟

- (۱) اواخر خلافت ابوبکر تا اوایل خلافت حضرت علی (ع)
(۲) اواخر خلافت ابوبکر تا اواخر خلافت عثمان
(۳) اوایل خلافت عمر تا اوایل خلافت عثمان
(۴) اوایل خلافت عمر تا اواخر خلافت حضرت علی (ع)

۷۵۶- کدام عامل در پذیرش اسلام توسط مردم سرزمین‌های مختلف تأثیر بسزایی داشت؟

- (۱) وعده آزادی دینی
(۲) جذابیت پیام جهانی اسلام
(۳) برتری سیاسی و نظامی اعراب
(۴) ثروتمندی حکومت اسلامی در نتیجه فتوحات

۷۵۷- کدام گزینه، به علت نارضایتی مصریان از حاکمیت امپراتوری روم بر سرزمین خود اشاره ندارد؟

- (۱) پرداخت مالیات‌های سنگین به رومیان
(۲) اختلافات مذهبی شدید با رومیان
(۳) نداشتن مقام‌های عالی در حکومت روم
(۴) عدم حمایت امپراتور روم از آن‌ها در برابر مسلمانان

(کانون فرهنگی آموزش ۹۸)

۷۵۸- مهم‌ترین اثر و پیامد گسترش سرزمینی اسلام در چه زمینه‌های جلوه‌گر شد؟

- (۱) افزایش نفوذ سیاسی اعراب
(۲) از بین بردن تعصبات قومی
(۳) گسترش دین و فرهنگ اسلامی
(۴) تشکیل امپراتوری اسلامی

۷۵۹- فتوحات مسلمانان در مصر، نتیجه چه بود؟

- (۱) افتتار و جنگجویی رزمندگان مسلمان
(۲) عدم مقاومت مردم مصر در برابر سپاه اسلام
(۳) سیاست نظامی عمروعاص فرمانده سپاه اعراب
(۴) ضعف نیروی دریایی امپراتوری روم

۷۶۰- کدام امر، تأثیر بسزایی در متحدنشدن مصریان با رومیان در برابر حمله اعراب مسلمان به مصر، داشت؟

- (۱) وعده بخشی مالیات جزیه
(۲) ترس از رفتار خصمانه اعراب پس از فتح مصر
(۳) سهل و سلاسه بودن عمل به شریعت اسلام
(۴) امید به آزادی مذهبی در زیر سایه حکومت مسلمانان

۷۶۱- کدام واقعه، «شام» را تا حدودی از خطر هجوم رومیان در امان نگاه داشت؟

- (۱) فتح مصر
- (۲) مصالحه با کلیسای قسطنطنیه
- (۳) انعقاد قرارداد صلح بیت‌المقدس
- (۴) سفر خلیفه دوم از مدینه به اسکندریه

(کانون فرهنگی آموزش ۹۸)

۷۶۲- کدام عامل موجب ضعف حاکمیت امپراتوری روم شرقی در منطقه شام شده بود؟

- (۱) تفاوت‌های قومی و نژادی مردم شام
- (۲) اختلافات مذهبی و فرهنگی مردم با طبقه حکومتگر رومی
- (۳) شکست سپاه روم شرقی در برابر مسلمانان
- (۴) پرداخت جزیه رومیان علی‌رغم واکنش صلح‌آمیز مسلمانان

۷۶۳- علت سفر خلیفه دوم از مدینه به بیت‌المقدس (ایلیا) چه بود؟

- (۱) فرماندهی سپاه اسلام در جنگ با امپراتوری روم شرقی
- (۲) حل برخی اختلافات مذهبی با کلیسای قسطنطنیه
- (۳) امضای قرارداد صلح با ساکنان مسیحی بیت‌المقدس
- (۴) شکست دادن متحدان محلی امپراتوری روم شرقی

(کانون فرهنگی آموزش ۹۹)

۷۶۴- بنا به چه دلیلی در دوران خلفای نخستین، مسلمانان در صدد تسخیر مصر برآمدند؟

- (۱) تسلط رومیان بر مصر، موقعیت مسلمانان را در شام و شبه‌جزیره عربستان به خطر می‌انداخت.
- (۲) حضور رومیان در مصر، فتح سرزمین‌های شمال آفریقا را برای مسلمانان دشوار می‌ساخت.
- (۳) شمال مصر یکی از مراکز مهم نیروی دریایی امپراتوری روم شرقی بود.
- (۴) مصر، سرزمین آبد و ثروتمندی بود که برای مسلمانان اهمیت تجاری داشت.

۷۶۵- در تاریخ اسلام، کدام مورد به «عمرو عاص» منسوب نمی‌باشد؟

- (۱) پس از فتح مکه، به توصیه خالد بن ولید، به ناچار اسلام آورد.
- (۲) مردی فرصت‌طلب و مال‌دوست بود که در جریان فتح شام حضور فعالی داشت.
- (۳) نقش مهمی در جلب رضایت عمر (خلیفه دوم) در لشکرکشی به مصر داشت.
- (۴) به طمع حکومت مصر، به معلوه پیوست و با حيله‌گری ملحق شکست سپاه او در جنگ صفین شد.

۷۶۶- تصویر مقابل، بقایای کدام شهر باستانی را نشان می‌دهد که توسط گروه داعش تخریب شده است؟

- (۱) اسکندریه
- (۲) پالمیرا
- (۳) اریحا
- (۴) حقیقه

- ۴ -۷۳۹
- ۳ -۷۴۰
- ۲ -۷۴۱
- ۴ -۷۴۲
- ۲ -۷۴۳
- ۱ -۷۴۴
- ۲ -۷۴۵
- ۲ -۷۴۶
- ۴ -۷۴۷
- ۳ -۷۴۸
- ۳ -۷۴۹
- ۱ -۷۵۰
- ۱ -۷۵۱
- ۱ -۷۵۲
- ۴ -۷۵۳
- ۳ -۷۵۴
- ۲ -۷۵۵
- ۲ -۷۵۶
- ۴ -۷۵۷
- ۳ -۷۵۸
- ۲ -۷۵۹
- ۴ -۷۶۰
- ۱ -۷۶۱
- ۲ -۷۶۲
- ۳ -۷۶۳
- ۱ -۷۶۴
- ۱ -۷۶۵
- ۲ -۷۶۶

- ۱ -۷۳۳
- ۱ -۷۳۴
- ۳ -۷۳۵
- ۳ -۷۳۶
- ۲ -۷۳۷
- ۱ -۷۳۸

بازدهم درس ۵: تثبیت و گسترش اسلام در ...

۷۳۵- گزینه ۳

نکته عثمان، محدودیت‌هایی را که عمر برای ثروت‌اندوزی سران قریش ایجاد کرده بود، نادیده گرفت؛ بنابراین آنان با تصرف اراضی وسیعی در ایران، شام و مصر، بر ثروت خود افزودند.

۷۴۰- گزینه ۳ نحوه توزیع عطایا توسط خلیفهٔ دوم، اگرچه بر پایهٔ مساوات اسلامی نبود، اما سادگزیستی و سختگیری او نسبت به کلرگزاران خلافت و بزرگان قریش، از ثروت‌اندوزی و تجمل‌گرایی آنان جلوگیری کرد.

۷۴۱- گزینه ۲

نکته این جنگ‌ها عبرت بودند از: جمل، صفین و نهروان.

۷۴۲- گزینه ۴

نکته ابوبکر و عمر تا حدودی مراقب بودند که عنادت را میان افراد و گروه‌های مسلمان رعایت کنند معلومه از خلفای راشدین نیست.

۷۴۳- گزینه ۲ گروهی از انصار، ابوبکر را به عنوان خلیفهٔ اول و جانشین پیامبر انتخاب کردند ابوبکر در وصیت‌نامهٔ مکتوب خود، عمر را به عنوان خلیفهٔ دوم و جانشین خود انتخاب کرد. عمر نیز پیش از مرگ خود، شورایی شش‌نفره تشکیل داد تا خلیفهٔ سوم و جانشین وی را مشخص کند.

۷۴۴- گزینه ۱ امام علی (ع) مصمم بود که مطلق کتاب خدا و سنت پیامبر عمل نماید؛ بنابراین سران قریش و اشراف بنی‌امیه به دشمنی با ایشان برخاستند و خون‌خواهی عثمان را بهانه قرار دادند.

۷۵۱- گزینه ۱ به نقشهٔ صفحهٔ ۴۸ کتاب درسی توجه شود.

۷۵۲- گزینه ۱

نکته «لیلة‌المبیت»: شب خوابیدن حضرت علی (ع) در بستر پیامبر (ص).

۷۵۷- گزینه ۴

نکته «یهودیان» اسکندریه و سایر نقاط مصر، به دلیل عدم حمایت امپراتور روم از آنان در برابر مسیحیان، از او ناخشنود بودند.

۷۶۲- گزینه ۲

نکته هنگام حملهٔ اعراب مسلمان، مصر و شام زیر سلطهٔ امپراتوری روم شرقی بودند.

۷۶۳- گزینه ۲ سفر خلیفهٔ دوم به بیت‌المقدس، بیانگر تمایل اعراب مسلمان به فتح صلح‌آمیز سرزمین‌ها است؛ زیرا ساکنان مسیحی این شهر اعلام کرده بودند که فقط در حضور خلیفه، قرارداد صلح و تسلیم شهر را امضای کنند (قرارداد صلح بیت‌المقدس).

۷۶۵- گزینه ۱ عمرو عاصی، «پیش از فتح مکه» و هنگامی که در یثرب اسلام تلمی عربستان را فرا خواهد گرفت، به همراه خالد بن ولید به مدینه رفت و اسلام آورد.

۷۶۶- گزینه ۲ تصویر مورد سؤال، آثار بلستلی تدمر (پالمیرا) را نشان می‌دهد.

استدلال انصار و مهاجرین برای اثبات حقانیت خویش در جانشینی

استدلال سعد بن عُبَاده^۱ ← ایمان آوردن سریع انصار به پیامبر و دفاع از ایشان. در حالی که طی ۱۰ سال دعوت پیامبر در مکه، تنها مخلودی به او ایمان آوردند.

استدلال ابوبکر ← ۱ خویشتن پیوستن مهاجران با پیامبر ۲ دو دستگی انصار و وجود سابقه جنگ و خونریزی میان آنان (اشاره به جنگ‌های اوس و خزرج) در آخر. ابتدا عمر و ابوعبیده و سپس تعدادی از انصار با ابوبکر، به عنوان جانشین پیامبر، بیعت کردند.

نکته رئیس خزرجیان و افراد قبیله او در سقیفه از بیعت خودداری ورزیدند.

بحران ارتداد و جنگ‌های داخلی

پس از آغاز خلافت ابوبکر، سه گروه با وی به مخالفت پرداختند.

۱- قبایل تازه مسلمان (مرتدان) و با تعالیم آن آشنایی نداشتند	قبایلی که در اواخر زندگانی پیامبر، اسلام آورده بودند و با تعالیم آن آشنایی نداشتند
۲- مدعیان دروغین پیامبری	انسود عتسی، مسیلمه بن حبیب، سجاح دختر حارث و طلحه بن خویلد؛ این هادر روزهای آخر عمر پیامبر و با بیملرشدن ایشان، ادعای پیامبری کردند
۳- حامیان حضرت علی (ع)	اشکرا خلافت ابوبکر را قبول نداشتند

ابوبکر با گردآوری سپاهی، مرتدان و پیامبران دروغین را شکست داد و معترضان خلافت خود را نیز به شدت سرکوب کرد.

خلافت عمر (۱۳ تا ۲۳ ق.)

نحوه به خلافت رسیدن: با وصیت مکتوب ابوبکر.

مهم‌ترین رویداد دوران خلافت: فتوحات مسلمانان در سرزمین‌های مجاور عمر، شورایی شش‌نفره را برای تعیین خلیفه پس از خود انتخاب کرد که رایزنی‌های آنان به گونه‌ای پیش رفت که عثمان بن عفان خلیفه شد.

خلافت عثمان (۲۳-۳۵ ق.)

روش متفاوت خلافت عثمان نسبت به خلفای پیشین و برخی اقدامات او که در ذیل آمده، سبب نارضایتی و اعتراض مسلمانان شد.

۱ بازگرداندن حکم بن ابی العاص به مدینه در حالی که پیامبر او را به طائف تبعید کرده بود.

۲ بر سرکار آوردن شماری از امویان.

۳ تبعید صحابه پیامبر (همچون ابودر و عمار) که به رفتار منصوبان خلیفه انتقاد داشتند، تحت تأثیر مشاوران خود از جمله مروان بن حکم.

۴ قتل عثمان: در نتیجه نارضایتی‌ها، معترضان از کوفه، بصره مصر و ... به مدینه آمدند با میانجی‌گری علی (ع) خلیفه پذیرفت که روش خود را تغییر دهد، اما اطرافیان مانع شدند. به همین دلیل معترضان به خانه خلیفه ریخته و او را به قتل رساندند.

خلافت امام علی (۳۵ تا ۴۰ ق.)

با اصرار مردم، امام علی (ع) خلافت را پذیرفت.

نکته امام علی (ع) در خلافت سه خلیفه پیش از خود، با انتخاب و اصرار مردم به خلافت رسید.

۱- رئیس خزرجیان و از انصار

عصر خلفای نخستین (راشدین): دوران خلافت پنج تن از جانشینان پیامبر (ابوبکر، عمر، عثمان، امام علی (ع) و امام حسن (ع) در سال‌های ۱۱ تا ۴۱ ق.) به عصر خلفای راشدین شهرت یافته است.

مهم‌ترین مسائل عصر خلفای راشدین

- موضوع جانشینی پیامبر
- اداره حکومت
- تثبیت اسلام در عربستان
- فتوحات در خارج از عربستان

خلافت ابوبکر (۱۱ تا ۱۳ ق.)

اجرای سقیفه

هنگام تدفین پیامبر توسط علی (ع) و بنی‌هاشم، انصار با گردآمدن در «سقیفه بنی‌ساعده» در پی تعیین جانشین برآمدند. ابوبکر، عمر و ابوعبیده جراح از مهاجران نیز سریعاً به آن جمع پیوستند.

دوره عثمان	
نحوه توزیع	بخشش‌های فراوان به‌ویژه به بنی‌امیه ندیده‌گرفتن محدودیت‌های عمر برای ثروتاندوزی قریش
پیامد	تصرف اراضی وسیعی در ایران، شام و مصر توسط بنی‌امیه و قریش
دوره امام علی (ع)	
نحوه توزیع	اجرای عدالت و مساوات اسلامی تقسیم مسلولی بیت‌المال میان عرب و غیرعرب، سیاه و سفید، برده و آزاد در نظر نگرفتن معیارهای قومی، خویشاوندی و تقدم و تأخر در قبول اسلام در توزیع بیت‌المال
مخالفتان	برخی از جمله طلحه و زبیر خواستار برتری عرب و قریش بر عجم و موالی در توزیع بیت‌المال بودند؛ اما امام این کار را ستمگرانه دانست

فتوحات مسلمانان و گسترش اسلام

فتوحات در سرزمین‌های مجاور عربستان، از اواخر خلافت ابوبکر آغاز شد و تا پایان عثمان ادامه یافت.

در دوره خلافت امام علی (ع) هیچ‌گونه لشکرکشی‌ای به سرزمین‌های خارجی انجام نشد.

فتح شام

شام هنگام حمله مسلمانان، زیر سلطه امپراتوری روم شرقی قرار داشت؛ اما دو عامل سبب سستی حاکمیت این امپراتوری در شام شده بود:

۱- اختلافات مذهبی اعراب مسیحی ساکن و ساکنان بومی مسیحی با کلیسای قسطنطنیه

۲- تفاوت‌های قومی، فرهنگی و زبانی میان مردم با طبقه حکومتگر رومی

مسلمانان در چندین نبرد که تعدادی از آن‌ها در اواخر دوره ابوبکر و بیشترشان در زمان عمر رخ داد، نیروهای رومی را شکست دادند و شهرهای شام را اغلب با پیمان صلح گشودند.

معاهد پیمان‌های صلح

- تعهد مسلمانان تضمین جان، مال و آزادی دین مردم
- تعهد شهرهای مفتوحه تسلیم و پرداخت جزیه

تمایل مسلمانان به فتح صلح‌آمیز از این نکته معلوم می‌شود که در جریان محاصره بیت‌المقدس (ایلیا)، خلیفه دوم برای امضای پیمان صلح به درخواست مسیحیان شهر از مدینه به بیت المقدس رفت.

فتح مصر

مصر نیز بخشی از قلمرو امپراتوری روم شرقی بود.

دلایل ناخشنودی مصریان از امپراتوری روم

- مالیت‌های سنگین
- اجازت‌نداشتن مصریان برای رسیدن به مقام‌های عالی
- اختلافات مذهبی شدید مسیحیان مصر با رومیان
- نارضایتی یهودیان اسکندریه و دیگر نقاط مصر از امپراتوری روم به دلیل عدم حمایت از آن‌ها در برابر مسیحیان

مخالفتان امام	علت مخالفت	اقدامات
اشراف بنی‌امیه	تصمیم امام به عمل مطابق قرآن و سنت که منافع آن‌ها را به خطر می‌انداخت	خودداری از بیعت با امام سرکشی معلوبه به بهانه خونخواهی عثمان و نبرد وی با امام در جنگ صفین
طلحه و زبیر	موافقت نکردن امام با حکومت ایشان بر برخی شهرها	بیعت‌شکنی تحمیل جنگ جمل به امام

نکته ۱ علت اصلی سرکشی معاویه، برکناری او توسط امام از حکومت شام و در سر داشتن سودای حکومت بود.

نکته ۲ بنی‌امیه از همان ابتدا با امام بیعت نکردند؛ اما طلحه و زبیر بیعت کرده و سپس بیعت شکستند.

امام به منظور رفع آشوبگری‌ها، مرکز خلافت را از مدینه به کوفه منتقل کرد.

جنگ نهروان را نیز خوارج به حضرت تحمیل کردند.

امام حسن (ع) آخرین خلیفه راشد بود که مردم سراسر کشور اسلامی، به‌جز مناطق تحت سلطه معاویه، با ایشان بیعت کردند.

امام حسن (ع) در خردسالی در ماجرای مباحله و نزول آیه تطهیر به عنوان مصداق اهل بیت حضور داشت و پیامبر از ایشان و امام حسین، به عنوان سرور جوانان اهل بهشت یاد کرده است.

اوضاع اجتماعی دوران خلفای نخستین

در پی اختلاف بر سر جانشینی پیامبر، اتحاد امت اسلامی آسیب دید.

دوره ابوبکر و عمر	تأخیری عدالت را میان گروه‌های مسلمان رعایت کردند مثال: از هر دو گروه مهاجر و انصار، فرملنده سپاه و حاکم نواحی برگزیدند.
دوره عثمان	سیاست‌های وی دو اثر نامطلوب داشت ۱- ایجاد نارضایتی در مسلمانان ۲- تشدید اختلافات و اوج‌گرفتن مجدد تعصبات قبیله‌ای
دوره امام علی (ع)	امام تلاش کرد که با عمل به اسلام و سنت پیامبر، برادری و یگانگی را به امت بازگرداند موانع پیش روی امام: مخالفت گروهی که از امتیازات ویژه برخوردار شده و به مل‌اندوزی خو گرفته بودند و سه جنگ را به جامعه اسلامی تحمیل کردند. جنگ‌های تحمیلی به امام، اثرات اجتماعی نامطلوبی بر جا گذاشت و باعث رقابت منطقه‌ای بین عراق و شام شد.

تحولات اقتصادی دوران خلفای نخستین

از نظر اقتصادی جامعه اسلامی در عصر خلفای نخستین دگرگون و در دوران عمر و عثمان، درآمد‌های فراوانی از سرزمین‌های فتح‌شده، نصیب خزانه مسلمانان شد.

توزیع بیت‌المال در دوران خلفا

دوره عمر	
نحوه توزیع	توزیع درآمدها به عنوان عطایا گرچه بر پایه مساوات اسلامی نبود، اما نسبت به بزرگان قریش سختگیرانه بود.
پیامد	جلوگیری از ثروتاندوزی کلرزاران خلافت و بزرگان قریش

« علت تسخیر مصر توسط مسلمانان: تسلط رومیان بر مصر به‌ویژه اسکندریه که یکی از مراکز مهم نیروی دریایی روم بود، موقعیت مسلمانان را در شام و حتی عربستان در معرض خطر جدی قرار می‌داد.

فرمانده سپاه مسلمانان در حمله به مصر ← عمرو عاص^۱

« اعراب مسلمان شهرهای مصر را به جنگ یا پیمان صلح که محتوای آن‌ها شباهت زیادی به قرارداد صلح بیت المقدس داشت، گشودند.

« نکته ۱: فتوحات مسلمانان در مصر، بیشتر نتیجه مقاومت نکردن مصریان بود که رفتار مسالمت‌آمیز مسلمانان با شامیان و امید به آزادی مذهبی، تأثیر بسزایی در متحرف شدن مردم مصر با رومیان داشت.

ثمرات فتح مصر

- ۱ از بین رفتن سلطه و نفوذ سیسی امپراتوری روم شرقی در مصر
- ۲ در امان ماندن شام از خطر رومیان
- ۳ مهیاشدن زمینه پیشروی مسلمانان در دیگر مناطق آفریقا

پیامدهای فتوحات در زمان خلفای نخستین

پیامدهای سیاسی	۱- قلمرو خلافت گسترش زیادی پیدا کرد. ۲- اقوام مختلف با زبان و فرهنگ متفاوت، تحت حکومت اعراب قرار گرفتند. نکته اعراب، امپراتوری سلسانی و روم شرقی را در کم‌تر از ۲۰ سال شکست دادند.
پیامدهای اقتصادی	۱- کسب غنیم فراوان از سرزمین‌های فتح‌شده. ۲- در اختیار گرفتن منابع اقتصادی و درآمدهای مالیاتی سرزمین‌های مفتوحه.
پیامدهای فرهنگی	۱- اسلام به سرزمین‌های جدید معرفی شد و مردم آن‌ها به تدریج مسلمان شدند. ۲- فرهنگ و تمدن‌های غنی ایران، شام و مصر، نقش بسزایی در شکوفایی تمدن اسلامی ایفا کردند. نکته ۱ پیامد فرهنگی فتوحات، دو سویه و متقابل بود؛ یعنی هم تمدن اسلامی بر فرهنگ مناطق مفتوحه تأثیر گذاشت و هم تمدن اسلامی از فرهنگ آن مناطق تأثیر پذیرفت. نکته ۲ مهم‌ترین پیامد فتوحات مسلمانان، در عرصه دین و فرهنگ بود.

« مهم‌ترین عوامل پذیرش اسلام توسط مردم سرزمین‌های مختلف

- ۱ جاذبه پیام جهانی اسلام که همه انسان‌ها را مخاطب قرار داده و به آنان وعده می‌داد که با ایمان و عمل به اسلام، به سعادت خواهند رسید.
- ۲ اسلام همه مردم را به عمل به شریعتی سهل و ساده فرامی‌خواند.